

Centrum špeciálno-pedagogického poradenstva,

Jána Vojtaššáka 13, Žilina, ako súčasť Špeciálnej základnej školy s materskou školou, Jána Vojtaššáka 13, Žilina

„Žiaci s diagnózou PAS (Detský autizmus, Aspergerov syndróm) v prostredí ZŠ“

Čo je to autizmus ? (PAS – Porucha autistického spektra) :

- Autizmus je pervazívna vývinová porucha, vyznačujúca sa narušením v 3 oblastiach vývinu: komunikácie, sociálnej interakcie a v obmedzenom, stereotypne sa opakujúcom správaní.
- Toto spektrum zahŕňa diagnózy uvádzané podľa MKCH 10 ako „Detský autizmus“, „Atypický autizmus“, „Aspergerov syndróm“ a iné.
- PAS sa nedá vyliečiť, je to trvalý stav.
- Včasnou diagnostikou možno využiť silné stránky dieťaťa na vhodnú intervenciu, ktorou sa maximalizuje kvalita života dieťaťa a jeho rodiny.
- Deti/žiaci s dg. PAS tvoria veľmi heterogénnu skupinu, vyznačujú sa rôznym stupňom poškodenia jazykových, kognitívnych, sociálnych a behaviorálnych funkcií.

Deti s Aspergerovým syndrómom

- AS patrí medzi spektrum autistických porúch
- Sú to ľudia s odlišným vnímaním sveta a spracovaním informácií
- **AS je spojený s normálnym intelektom, alebo aj s intelektovým nadaním**
- Reč je niekedy vyvinutá aj predčasne a hypertrofovaná, formálne pedantická, artikulácia môže byť dokonalá

Charakteristické deficity detí/žiakov s dg. Autizmus

- **Dezorganizácia zmyslového vnímania** – príliš veľa podnetov zahlcuje ich pozornosť. Vyznačujú sa napr. vysokou citlivosťou na zvuky, príp. vizuálne podnety – odlesk svetla, veľa farieb, taktiež môže ísť o vysokú citlivosť na pачy, citlivosť na chute, hmat, dotyk – netolerujú určité druhy oblečenia.
- **Problémy v zovšeobecňovaní** – nutnosť konkretizovať požiadavky, zadávať jednoduchšie úlohy, žiak s dg. autizmus dlhšie spracováva zmeny.

- **Ťažkosti s vyrovnávaním sa so zmenami** – zvýšená úzkosť, emočná labilita. Štruktúrované prostredie vytvára bezpečie, pocit istoty. Slabá pamäť na oblasti nešpecifického záujmu – preto orientácia na subjektívne stereotypné záujmy.
- **Problémy so spracovávaním sluchových podnetov** – silnou stránkou je zrkové vnímanie a vizuálna pamäť. Existuje známe tvrdenie: „*Vidieť znamená vedieť.*“
- **Odlíšne vnímanie sociálnych situácií** - možnosť preťaženia, povedia čo si myslia, sú veľmi ovplyvnení okolím, veci berú doslovne.

Vzdelávanie žiakov s dg. PAS

Ak máme v triede žiaka s diagnózou PAS je dôležité rozmyslieť si, na čo všetko sa budeme zameriavať, aby sme žiakovi poskytli čo najvhodnejšie podmienky pre vzdelávanie.

Vzdelávanie žiakov s dg. PAS - Na čo sa sústrediť ?	
1.	Mali by sme si zistiť o svojom žiakovi s autizmom čo najviac informácií (oboznámiť sa s odbornými správami žiaka – psychologická, špeciálno–pedagogická, neurologická, psychiatrická).
3.	Každé dieťa s autizmom sa správa inak, vyžaduje individuálny prístup, existuje variabilita v správaní týchto detí.
4.	Komunikovať so žiakom s autizmom prostredníctvom: Teacch programu, komunikátorov, vizualizácie...
5.	V rámci výchovy a edukácie je vhodné používať štruktúrované úlohy.
6.	Žiakom s PAS je potrebné vytvoriť pravidlá a dbať na ich dodržiavanie. Modifikovať podľa potreby.
7.	Vhodnou formou učiteľ oboznámi žiakov o ich spolužiakovi s dg. PAS, o možnostiach ako mu môžu byť nápomocní napr. v komunikácii
8.	Dôležitá je neustála spolupráca medzi pedagógom, asistentom a rodičom žiaka!!!

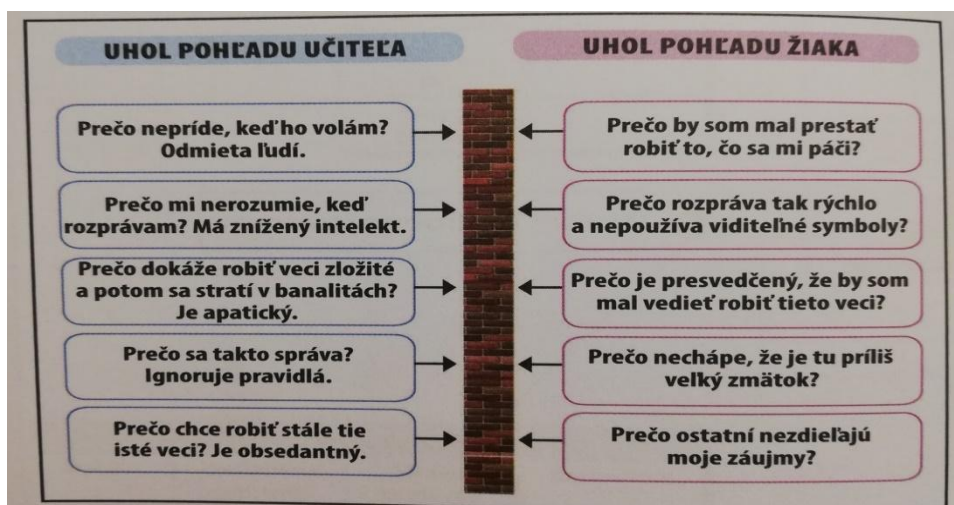
Komunikácia so žiakom s dg. PAS

Komunikácia je základným prostriedkom dorozumievania sa. Preto je veľmi dôležité voliť primeranú formu komunikácie, zvlášť pri deťoch s diagnózou PAS používať jednoduché slovné pokyny a inštrukcie, ktoré sú jasné, predstavujú konkrétne činnosti /pojmy, nie sú dvojzmyselné. Ďalej do rozvíjania komunikačných zručností zaradiť: nácvik imitačných zručností, precvičovanie oromotoriky, upozorňovať žiaka na udržiavanie očného kontaktu, realizovať nácvik komunikačných schopností a sociálnych zručností v jednoduchých modelových situáciách. Trénovať zlepšovanie porozumenia významu slov.

- Nehovoriť na žiaka veľa. Voliť formu primeranú schopnosti porozumeniu žiaka, zvlášť pri deťoch s autizmom **používať jednoduché slovné pokyny s primeranými pauzami a s jasným zadaním, ktoré má jedno riešenie.** Napr.: nestačí zadanie: „Nakreslite skupinu stromov.“ U žiakov s dg. autizmom je potrebné presne zadefinovať o aký druh stromov ide - listnaté/ihličnaté a pod., podobne aj počas hodín výtvarnej výchovy treba edukáciu upraviť, nakoľko týmto žiakom chýba predstavivosť a je narušené abstraktné myslenie, treba mu presne zadefinovať, akou farbou má daný predmet, obrázok nakresliť (poskytnúť mu osnovu). Inak môže nastať (a často nastáva) napr. porucha v správaní alebo žiak emočne „vybuchne“ až doma, nakoľko sa u neho hromadí frustrácia počas celého dňa / pobytu v škole.
- Je dôležité **jasne a významovo správne formulovať otázky.** V komunikácii so žiakom nepoužívať zdobneniny a metafory, situácie nekomentovať rozsiahlymi vetami.
- Odporúčame **manipulačný spôsob práce s fyzickým alebo slovným promptom,** a s primeranou verbalizáciou. Na začiatku edukácie sa zamerať na zachovávanie stálosti a nemennosti spôsobu práce, doceliť spoluprácu žiaka s učiteľom.
- K žiakovi s dg. Aspergerov syndróm pristupovať mimoriadne citlivo a **používať pozitívnu rétoriku.** To znamená, vyhýbať sa slovným spojeniam ako „Je to zlé, oprav sa“, namiesto toho napr. použiť: „Je to dobré, ale čo keby sme to skúsili aj takto...“ Nekritizovať! V prvom rade treba počúvať a pozorovať. **Zaujímať sa o to, čo ich zaujíma.** Aj ľudia s Aspergerovým syndrómom zväčša majú tému či oblasť, ktorá ich zaujíma obzvlášť a o ktorej vám pravdepodobne porozprávajú oveľa viac, než sami viete. Radou je pridať sa k tomu, o čom hovoria či k tomu, čo robia, lebo vtedy vzniká kontakt a môže sa vytvárať vzájomná interakcia.
- **Komunikáciu rozvíjať napr. prostredníctvom žiadania osobných potrieb** – opýtať sa žiaka, čo potrebuje, čakať na jeho vyjadrenie. Taktiež môžete využiť komentovanie rôznych situácií, ktoré mu napr. nie sú príjemné alebo naopak sú príjemné, rozprávať o tom, ako sa cíti, čo by sa mohlo zmeniť aby sa cítil príjemne. Pri riešení problému žiadať od neho informácie, aby sa aj on vyjadril k požadovanej téme, opýtať sa ho, čo si o tom myslí, príp. napísať niečo o tej téme.
- Medzi primárne ciele patrí **naučiť žiaka spontánne iniciovať, udržať a viesť jednoduchý verbálny rozhovor,** vedieť kontrolovať tón a silu hlasu, **vnímať a porozumieť jednoduchým gestám počas rozhovoru,** vedieť identifikovať emócie, ktoré prežívame, vedieť identifikovať emócie u iných. Podstatné je učiť žiakov s AS

používať komunikačné schopnosti a sociálne zručnosti spontánne, v primeraných sociálnych situáciách nielen v kontakte s dospelými, ale najmä s rovesníkmi.

- Pre žiakov s dg. Aspergerov syndróm deti je veľmi ťažké sledovať neverbálnu komunikáciu, udržať tému rozhovoru, veľmi ťažko rozumejú reči tela. Všetky tieto zručnosti je potrebné rozvíjať aj napríklad **používaním dejových obrázkov („vizualizácia“)** – napr. použijeme 3-4 obrázky, ktoré zobrazujú žiadanú skutočnosť (emócie, správny postup pri akejkoľvek činnosti, medziľudské správanie – vzájomná pomoc a pod.), učíme žiaka zoradiť ich správne, rozprávať sa o nich, čo sa tam deje.

Domáce úlohy a ich úprava

Žiaci s Aspergerovým syndrómom, sú žiaci so zdravým intelektom a musia spĺňať rovnaké výkonové štandardy ako aj bežní žiaci. Avšak toto ich postihnutie ich limituje v mnohých oblastiach. Mnoho z nich už má často poobede toho veľa, sú „prepodnetovaní“ a majú problém zvládnuť ešte ďalšie povinnosti, a to domáce úlohy. Odporúčame, aby sa domáce úlohy nevypustili úplne, ale redukovalo sa ich množstvo. Napr. dostanú menší počet úloh daného typu – zdraví žiaci dostanú 4 cvičenia, oni len 1, 2, príp. sa s rodičmi dohodnúť, že urobia toľko, koľko zvládnu (nakolko s niektorými takýmito žiakmi robiť poobede domáce úlohy je niekedy nad silu rodičov). Pri písaní písomných úloh, zvoliť domácu úlohu v kratšej forme, napr. o polovicu, alebo podľa uváženia a jej dôležitosti, príp. voliť iba doplnovacie cvičenia (ak je úloha zameraná na nejaký gramatický jav). Taktiež aj v matematike dávať menší počet príkladov, ak vidíte, že to dieťa učivo ovláda, ak nie, tak radšej učivo opakovať na doma dlhšie po kratších úsekoch, alebo zase voliť typy príkladov s dopĺňovaním. Čo sa týka úloh z predmetov teoretickej povahy, bolo by fajn im rozpísať, čo presne majú urobiť, nie len povedať, že majú urobiť napr. Projekt o tankoch, ale konkrétne napísať, že treba tam

uviesť čo je to, z čoho sa skladá, na čo sa používa a nejakú zaujímavosť plus obrázok. Redukcia domácich úloh je veľkou pomocou pre žiaka aj rodičov. Čo sa týka vzťahu počítač / informatika / a žiak s dg. autizmus, vo všeobecnosti je známe, že tieto deti/žiaci nemajú ťažkosti s používaním IKT techniky. Sú pre nich viac zrozumiteľné, než kontakt s človekom. Autisti sú skôr mechanickejší. Vyžadujú predvídateľnosť situácií, čo im tablet/pc ponúka.

Únava a znížená schopnosť sústredenia v neskorších vyučovacích hodinách

Jedno z najdôležitejších a najzákladnejších pravidiel u žiakov s dg. PAS je individuálny prístup. Individuálny prístup je kľúčom úspechu a k dosiahnutiu čiastkového cieľa. V prvom rade je potrebné poznať denný režim u dieťaťa/žiaka – spánok, čas na jedlo, čas na oddych, aká forma oddychu, čas strávený s rodičom, poznať aj jeho domáce prostredie a vytvoriť si tak obraz o tom, aké podnety, aktivity a situácie vplyvajú na konkrétne dieťa/žiaka. V druhom rade je nutné skonštatovať, že je možné vyučovací proces skrátiť. To však môžeme ako poradenské zariadenie zrealizovať iba na základe odporúčania lekára. Máme taktiež možnosť vypracovať IVP plán.

Môžeme zaradiť na konci vyučovania len výchovné predmety. Pri tejto možnosti musíme byť však opatrní, najmä pri ich výbere, pretože nemusí žiakovi vyhovovať napr. VYV- ak má problémy s motorikou, TEV – ak mu vadia pachy v šatni, v telocvični, HUV – nemusia mať radi hluk, môžu byť hypersenzitívny na zvuky. Počas vyučovania je vhodné zaraďovať relaxačné aktivity (niektoré deti majú radi pohybové aktivity). Po krátkej aktivite sa opäť vrátiť k svojej práci a dokončiť ju. Výchova a vzdelávanie detí/žiacov s dg. PAS si vyžaduje neustály dialóg medzi učiteľom, asistentom učiteľa a rodičmi/zákonnými zástupcami žiakov, taktiež v súčinnosti s poradenským zariadením v prípade ťažkostí, ktoré presahujú kompetencie pedagógov. U žiakov sa môžu objaviť príznaky porúch správania, depresie, resp. ich akékoľvek symptómy – nervozita, nerešpektovanie autority, agresivita.. Dôležité je nepodceniť situáciu, snažiť sa zistiť príčinu problémového správania (v akých situáciách vzniká, čo je ich spúšťačom). Potrebné je dlhodobé pozorovanie žiaka v rôznych situáciách v triede aj mimo triedy, rozhovor s rodičmi a asistentom. Odporúčame si ako učiteľ viesť pedagogický denník, do ktorého sa zapisujú konkrétne situácie, pri ktorých žiak negatívne reaguje, a tiež situácie, kde žiak reaguje pozitívne (čo je potrebné využiť ako formu odmeny – motivačná báza).

Potreba organizovaného/štruktúrovaného prostredia

Pre deti/žiacov s dg. PAS je nevyhnutné organizované prostredie, nech je v akomkoľvek veku. Takéto prostredie vytvára pocit bezpečia, nemennosti, vedia sa lepšie zorientovať v okolitom svete a tiež z dôvodu deficitov v predstavivosti, im štruktúrované prostredie vyhovuje (vedia, čo bude nasledovať počas školského dňa, kedy akákoľvek aktivita skončí, taktiež budú mať zadané aj to, kedy sa môžu vrátiť k svojej obľúbenej činnosti).

Vytvoriť organizované prostredie sa dá napr. formou TEACCH programu (u menších detí a mladších žiakov sa to odporúča. Dokonca aj niektorí dospelí ľudia s touto diagnózou využívajú túto formu, napr. svoj režim majú zaznačený v telefóne, alebo v diári a akékoľvek zmeny sa im vždy zaznačia, aby vedeli neskôr zmenu lepšie prijať a emocionálne sa na ňu pripraviť), alebo inou jednoduchšou formou „vizualizácie“ (ako sme spomínali vyššie, aj pri edukácii je potrebné sa opierať o obrázkovú formu kedykoľvek vzniká nedorozumenie v komunikácii, alebo pri výučbe zložitejších pojmov, sociálnych situácií a pod.) U starších žiakov môžeme využívať **diár** / zošit, kde budú mať zaznačené čo ho čaká, nakoľko majú tendenciu zabúdať a často bývajú nedôslední. Je vhodné využívať ich aj na každom predmete a vytvárať si vizualizáciu štruktúry činností v priebehu hodiny. Takto bude žiak vedieť, ako bude daná vyučovacia hodina prebiehať.

Napríklad :

Vizualizácia štruktúry činností v priebehu hodiny (hodina SJ)	
1.	s asistentom si prečítaj, čo budeš robiť na slovenskom jazyku
2.	opakovanie predchádzajúceho učiva (napr. vybrané slová po B)
3.	práca s učebnicou, str. 15, cv.1 - správnu odpoveď – prihlás sa/ povedz asistentovi
4.	môžeš si napr. prezerat' časopis/ oddychová aktivita – činnosť kt. žiak obľubuje
5.	pani učiteľka bude vysvetľovať nové učivo - vybrané slová po P, pozorne ju počúvaj
6.	na pracovnom liste si podčiarkni vybrané slová po P
7.	opíš z tabule zadanie domácej úlohy
8.	po skončení hodiny si priprav pomôcky na hodinu matematiky

Niektorým žiakom s dg. PAS prekáža sedenie v lavici so spolužiakom - môže im prekážať blízky fyzický kontakt, potrebuje svoj priestor, alebo je hypersenzitívny na pachy a vadí mu fyzická blízkosť inej osoby. Pokiaľ sa vyskytne agresívna reakcia takého žiaka, tak je vhodné ho vziať mimo kolektív alebo triedu tak, aby sa upokojil. Našou úlohou je vyzdvihnúť jeho

silné stránky, nepodporovať negatívnu reakciu u žiaka. Žiak nie je pripravený napríklad ak sa mu menia hodiny v rozvrhu, ak pracuje v neorganizovanom prostredí. Dieťa je neisté, pokiaľ nevie presne, čo sa deje. Mali by sme dbať na to, aby si dôsledne všetko vysvetlili, oboznámili ho s každou zmenou vopred. Dieťa nenútime do aktivít ak jeho reakcia je negatívna. V tomto prípade ho postavíme do role pozorovateľa, napríklad môže pomáhať učiteľke a neskôr sa možno pridá sám.

Pozornosť na vyučovaní

Počas vyučovania sa stáva, že žiak má ťažkosti s koncentráciou pozornosti, ako keby „nás vôbec nevnímal“ - vtedy je vhodné nekričať na neho, ale prísť k nemu a buď sa ho len dotknúť, alebo ho osloviť, ubezpečiť sa, že sa na nás pozrel (očný pohľad). Pre nich je takýto „únik“ formou uvoľnenia. Znížená pozornosť môže vznikáť z rôznych príčin: môžu ho vyrušovať akékoľvek veci v triede, napr. hojdajúca náušnica u spolužiačky a on sa sústreďuje len na ten pohyb. Taktiež v rámci edukácie nemusí vedieť odlíšiť čo je podstatné a čo nie, preto je dôležité prejsť s asistentom učivo spoločne a spolu si označiť to, čo je dôležité (množstvo informácií na jednej hodine nezvláda spracovať). Opätovne odporúčame aj v tomto prípade vizuálnu potrebu vo výchovno- vzdelávacom procese.

Odporúčania:

- umiestiť žiakov s poruchou pozornosti do prvých lavíc, kde je menej rozptyľovaný, aby si učiteľ všimol, keď sa dieťa zamyslí na dlhší čas
- doporučujeme podrobne prečítať špec. - pedag. správu, kde uvádzame konkrétne pedagogické postupy v jednotlivých predmetoch (RKZ, RGP, MAT, SJL ..)

Ako by sme my učitelia mohli pomôcť pri rozvoji samostatnosti?

Rozvoj samostatnosti je nevyhnutnosťou na začlenenie žiakov s autizmom do spoločnosti. Otázka samostatnosti je široká, zahŕňa dodržiavanie hygienických návykov čistoty a poriadku (upratať si po sebe, dávať si pozor na svoj odev) – najmä u mladších žiakov, potom sebaobslužné činnosti, jednoduché pracovné zručnosti v rámci sebestačnosti. Pre dieťa/žiaka s dg. PAS je vo všeobecnosti jednoduchšie sa orientovať v organizovanom prostredí, ako sme už spomínali skôr. Dôležité je určiť si vždy priority (Čo chceme rozvinúť u žiaka?) – nesnažiť sa riešiť všetko naraz. Nastaviť si postupné kroky žiadúcej činnosti, identifikovať

„**motivačnú bázu**“ žiaka (odmena, ktorá funguje) a rozvíjať schopnosť žiaka o niečo požiadať („Čo chceš?“)

Autoritu dospelého žiaci, dokážu akceptovať, preto je potrebné dôkladné výchovné pôsobenie, určovanie hraníc, učenie napodobňovaním žiaduceho správania.

Silnou stránkou všeobecne u detí s dg. PAS je zrakové vnímanie a vizuálna pamäť. Preto aj oblasť samostatnosti v školskej triede je možné rozvíjať pomocou procesuálnych schém. Ide o vizuálnu podporu pri nácviku jednotlivých krokov určitej zručnosti na fotografickej úrovni. Samostatnosť sa rozvinie, ak budeme stimulovať aj jeho komunikačné a sociálne zručnosti. Ide o adekvátne vyjadrovanie vlastných potrieb, emocionálneho prežívania a využívania vhodného štýlu komunikácie (učiť žiakov aby vedeli ako osloviť druhú osobu, začať primerane rozhovor, udržiavať očný kontakt). Využívať vizuálne pomôcky zobrazujúce dané situácie (rôzne emotikony). Oceniť jeho pokroky. Je žiadúce aby sa učiteľ otvorene so spolužiakmi v triede rozprával o vnímaní takéhoto žiaka. Je potrebné ostatným žiakom vysvetliť podstatu odlišného vnímania sveta, charakteristiky deficitov a tiež to, ako môžu byť nápomocní svojmu spolužiakovi ak budú dodržiavať jednoduchú konverzáciu, budú sa vyhýbať dvojzmyselným a zložitým vetným konštruktom.

„Nie je ťažké milovať dieťa zdravé a krásne, avšak len veľká láska sa dokáže skloniť, k dieťaťu postihnutému.“

(Prof. Jedlička)

Odporúčaná literatúra:

Lynch, B.M., Tracy, R.: Rozvoj verbálneho chováni. Praha, Slon. 2019

Bělohávková, L.: Rozvoj sociálních dovedností. Praha, Pasparta. 2013

Šebidová, A.: Moje učenie – učebný materiál pre deti s autizmom. Bratislava, Expol Pedagogika s. r. o., 2009

Cottini, L., Vivantino, G.: Autizmus – čo a ako robiť s deťmi a mládežou v škole. Bratislava, Noxi. 2018

Ostatníková, D. a kolektív.: Máme dieťa s autizmom. Bratislava, Veda, Nadácia Krišťáľové krídlo. 2016

Vingrálková, E.: Cvičení a terapie pro děti s autismem. Olomouc, Fontána. 2016

Bogdashina. O.: Specifika smyslového vnímání u autismu a Aspergerova syndromu. Praha, Pasparta. 2017

Thorová, K.: Poruchy autistického spektra. Praha, Portál. 2006

Internetová stránka www.oskola.cz : tu nájdete množstvo edukačných pomôcok, resp. námetov na vytvorenie potrebných materiálov pre deti s autizmom. Napr. obrázkové kartičky zamerané na emócie, magnetickú tabuľu – dni v týždni a mnoho ďalších.

